

ESHITISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH DARSLARIDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi

Mirsaid Yunusov Xudayarovich

mirsaid.yunusov.90@mail.ru

tel: +998976440217

Annotatsiya: Eshitish qobiliyatini rivojlantirish darslarida AKTdan foydalanish bolalarga atrofdagi dunyoning axborot oqimlarida harakat qilishda yordam beradi. Zamonaviy texnik vositalardan foydalangan holda ma'lumot almashish imkoniyatini yaratadi. O'qish uchun ijobiy motivatsiyani kuchaytiradi, o'quvchilarning bilim faolligini faollashtiradi.

Kalit so'zlar: Eshitish qobiliyati, kompyuter texnologiyasi, maxsus ta'lim, vizual funksiyalar, polisensor tizim, multimedia, PowerpPoint dasturi, kar va zaif eshtuvchi bolalar, zamonaviy texnika, ijtimoiy moslashuv.

Hozirgi vaqtda kompyuter texnologiyalari ta'lim va tarbiya jarayonida faol qo'llanila boshlandi. Bolaning yoshiga va foydalaniladigan dasturlarga qarab, kompyuter o'yinda raqib rolini o'ynashi, ertakchi, o'qituvchi yoki tekshiruvchi bo'lishi mumkin. Bolalarning turli xil aqliy funksiyalarini rivojlantirishga qaratilgan turli xil kompyuter vositalari mavjud, masalan, vizual va eshitish idroki, diqqat, xotira, og'zaki va mantiqiy fikrlash va boshqalar.

Kompyuter ta'lim sohasida qo'llanila boshlangandan beri "yangi axborot texnologiyalari" (NIT) atamasi paydo bo'ldi. Telekommunikatsiya vositalaridan foydalanilgandan keyin "axborot-kommunikatsiya texnologiyalari" atamasi - AKT paydo bo'ldi. Ta'limda axborot madaniyatini shakllantirish, avvalo, AKT yordamida va vositalar orqali sodir bo'ladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, yangi axborot texnologiyalarisiz hech narsani tasavvur qilishning iloji yo'q.

Eshitish qobiliyatini rivojlantirish darslarida informatsion-kompyuter texnologiyalaridan foydalanish bolalarga dunyoning axborot oqimlariga yo'naltirilgan bo'lishiga yordam beradi. Zamonaviy texnik vositalar yordamida

ma'lumot almashish qobiliyatini rivojlantiradi. Ta'lim berishning ijobiy motivatsiyasini oshiradi, o'quvchilarning bilim faolligini faollashtiradi.

Eshitmaydigan o'quvchilar uchun maktabda o'qitish jarayonida bolaning bilim doirasini maqsadga muvofiq ravishda shakllantirish va rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega. Kar bolalardagi o'quv jarayonining o'ziga xosligi umumiy va nutqni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq. Unga qiziqish va o'rganish qobiliyatini rivojlantirish, fikrlash, xotira va tasavvurni, diqqat va kuzatishni rivojlantirish kiradi.

Eshitish qobiliyatini rivojlantirish darslarida AKTdan foydalanish bolalarda quyidagi sifatlarni shakllantirishga yordam beradi:

- atrofdagi dunyoning axborot oqimlarida harakat qilish,
- ma'lumot bilan ishlashning amaliy usullarini o'zlashtirish,
- zamonaviy texnik vositalardan foydalangan holda ma'lumot almashish imkonini beradigan ko'nikmalarni rivojlantirish.

- ta'lim uchun ijobiy turtki berib, o'quvchilarning bilim faolligini faollashtiradi.

Eshitmaydigan bolaning tafakkuri sekinroq rivojlanadi, ammo har qanday yoshda ham aqli butunligicha qoladi. Bu shuni anglatadiki, kar bolalarning potentsial imkoniyatlari eshitish qobiliyati bilan bir xil. Ushbu imkoniyatlarni amalga oshirish nafaqat eshitish va nutqni rivojlantirishga, balki umuman barcha bilish faoliyatini shakllantirishga, bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishga qaratilgan maxsus tashkil etilgan o'quv jarayonida erishiladi.

Eshitish qobiliyatini rivojlantirish darslarida eshitish qobiliyatining buzilishi bilan nafaqat nutq, balki o'quvchilarning umumiy bilish faoliyati g'ayritabiiy ravishda rivojlanib borishini hisobga olish kerak, bu mantiqiy operatsiyalarning kam rivojlanganligi, aks ettirish va umumlashtirish buzilishlarida namoyon bo'ladi. Bu esa mavhumlik ko'rinishidagi ayni haqiqatdir. Shuni hisobga olish kerakki, kar bolalar nutqni va shunga mos ravishda u bilan bog'liq mavhum tushunchalarni idrok etishda qiynaladilar. Bundan tashqari, yangi materialni idrok etishda, bunday

bolalar assimilyatsiya qilishda har qanday qiyinchiliklar mavjud bo'lganda, darslarga qiziqishni yo'qotadi, passiv bo'lib qoladi.

Zamonaviy texnologiyalar jalb qilingan o'quv fanlariga qiziqish va ijobiy munosabat bolalarning motivatsiyasini oshirishga va o'qituvchi uchun muhim bo'lgan natijalarga erishishga yordam beradi.

Shuning uchun biz ta'lim va tarbiya tizimida tobora ko'proq axborot texnologiyalarini, ayniqsa kar va zaif eshituvchi bolalarni o'qitish uchun joriy qila boshlashimiz kerak. Ko'p ota-onalar buni zararli deb aytishmoqda. Ammo bolalar kompyuter bilan nisbatan erta tanishishsa, kompyuter texnologiyalaridan darsda va o'quv ishlarida foydalanish ularning rivojlanishiga yordam beradi. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, bolalarning darslarga bo'lgan qiziqishi sezilarli darajada oshadi, bilim qobiliyatlari darajasi oshadi. Agar eshitish qobiliyatini rivojlantirish darslarida kompyuter dasturlarini ishlab chiqadigan multimedia taqdimotlaridan foydalanilsa, u holda ushbu darslarning samaradorligi oshadi. Eshitish qobiliyatini rivojlantirish mashg'ulotlarda ba'zida hodisalarni so'z bilan izohlash qiyin kechadi va kompyuter noyob multimediya bo'lib, uning multimedia imkoniyatlari tufayli bolalarga atrofdagi dunyoni idrok etish va o'quvchilarning intellektual idroki rivojlanadi. Bundan tashqari, ovoz balandligini o'zgartirishni osonlashtiradigan, xususan audio materiallarning o'ziga xos chastotalarini yangilaydigan yangi axborot texnologiyalari eshitish qoldig'i qobiliyatini va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ishlatilishi mumkin. Bu esa kar bolalarning ijtimoiy moslashuvi tizimida juda katta rol o'ynaydi.

Yangi mavzuni tushuntirish va mustahkamlash uchun multimedia vositalaridan foydalanish, ayniqsa o'yin uslubida, bolalarning beixtiyor e'tiborini tortadi, ixtiyoriy e'tiborni rivojlantirishga yordam beradi. Bunda kar va zaif eshituvchi bolalarning turli xil idrok operatsiyalari ishtirok etadi, bu nafaqat faktlarda, balki bolalar, ayniqsa, kar bolalarning xotirasida mustahkam saqlanib qolishiga ham imkon beradi. Eshitish qobiliyatini rivojlantirish darslarida multimediya taqdimoti shaklida mavzularni taqdim etish o'quv vaqtini qisqartiradi va bolalar salomatligi resurslarini bo'shatadi.

Men o'z ishimda, eshitish qobiliyatini rivojlantirish darslarida multimedia vositalaridan faol foydalanaman. Kompyuter taqdimotlaridan foydalanilganda, idrok tezroq rivojlanadi, bilish faoliyatidagi psixofizik jarayonlar - xotira, diqqat, idrok, tasavvur shakllanadi. Taqdimotlarim rangli animatsion slaydlardan tashkil topgan, bu mening darslarimda katta yordamchilar bo'ladi.

Eshitish idrokini rivojlantirish darslarida mavzularni tushuntirishda men yaratmoqchi bo'layotgan dastur atrofdagi voqelik hodisalarini tahlil qilish, umumlashtirish, tizimlashtirish va og'zaki ifodalashda qiynaladigan kar va zaif eshituvchi bolalar uchun tavsiya etiladi.

Men maxsus pedagogika fani va amaliyotining so'nggi yutuqlarini o'zlashtirishni yaxshi ko'raman, shuning uchun o'z oldimga quyidagi vazifalarni qo'ydim:

1. Maxsus ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali kasbiy mahoratni oshirish.
2. Kar va zaif eshituvchi maxsus maktab-internatlarida AKTni tarbiyachi va bolalarning birgalikdagi faoliyatiga joriy etish.
3. Ota-onalar bilan ishlashda ota-onalarning malakasini oshirish uchun AKTdan foydalanish.

Har bir pedagogning kasbiy mahoratiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri bu o'z-o'zini tarbiyalashdir. Yangi texnika, usul va texnologiyalarni izlash dolzarbdir. Shuni hisobga olgan holda AKTni ishda va dars jarayonlarida qo'llash:

- PowerPoint dasturida bolalar bilan ta'lim faoliyati samaradorligini oshirish uchun taqdimotlar yaratish;
- PowerPoint dasturida yaratilgan taqdimotlardan foydalanish.

Bola uchun qiziqarli bo'lgan material yaxshi singdirilishi hech kimga sir emas. Multimedia taqdimotlari sizga o'quv va taraqqiyot materiallarini jonli qo'llab-quvvatlovchi tasvirlar tizimi sifatida taqdim etishga imkon beradi. Bunday holda, turli xil idrok-tafakkur operatsiyalari ishtirok etadi, bu esa ma'lumotni nafaqat haqiqiy, balki assotsiativ shaklda ham bolalar xotirasida saqlashga imkon beradi.

Bolalarni o'qitish jarayonida kompyuterlashtirilgan slayd-prezentatsiyalardan foydalanish quyidagi afzalliklarga ega:

1. Ma'lumotlarni polisensor idrok etish;
2. Multimedia proyektori va proyeksion ekran yordamida ko'paytirilgan shaklda turli xil narsalarni namoyish etish qobiliyati;
3. Audio, video va animatsion effektlarni bitta taqdimotga birlashtirish bolalarning o'quv adabiyotlaridan olgan ma'lumotlarining o'rnini qoplashga yordam beradi;
4. Sensor sezgi tizimi tomonidan idrok etish uchun qulayroq bo'lgan narsalarni namoyish etish imkoniyati;
5. Vizual funksiyalarni faollashtirish: bolaning ko'rish qobiliyati;
6. Kompyuter taqdimoti slaydlari - filmlar o'quvchilar bilan mashg'ulotlar uchun tarqatma material sifatida printerda katta bosma nashrdagi ma'lumotni namoyish qilish uchun qulay hisoblanadi.

Kompyuterni o'qitish dasturlari asosida olib boriladigan multimediya darslari turli shakllarda (video, animatsiya, slaydlar, musiqa) taqdim etilgan audiovizual ma'lumotlarni birlashtirishga imkon beradi, hodisalar va predmetlarni namoyish etish imkoniyati tufayli bolalarning dinamikasi, beixtiyor e'tiborini kuchaytiradi. Pedagoglarda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish malakasiga ega bo'lish elektron ommaviy axborot vositalari va internetda mavjud bo'lgan ma'lumotlar tufayli mavzu mazmuni hamda uslubiy masalalar bo'yicha ma'lumot oqimini ko'paytirishga imkon beradi.

Bolalar bilan mazmunli, ijodiy, hayajonli va qiziqarli darslarning usullaridan biri bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalangan holda bilim va rivojlantiruvchi tadbirlar, interaktiv sayohat va o'yinlarni o'tkazishdir. Kompyuterda keng imkoniyatlar mavjud, chunki dars jarayonlarida kompyuter texnologiyalaridan ham frontal mashg'ulotlarda, ham individual mashg'ulotlarda foydalanish mumkin. Masalan, mavzularni o'tishda turli xil ta'limiy va rivojlantiruvchi kompyuter o'yinlaridan foydalanish. Ulardan foydalanish bolalarda sensomotor funksiyalarni rivojlanishiga yordam beradi, bolalarni o'qitish

samaradorligini oshiradi, intellektual va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi. Multimedia prezentatsiyalaridan rangliligi va soddaligi bilan samarali bo'lib, eshitishida kamchiligi bo'lgan bolalar - cheksiz qobiliyatli bolalarni rivojlantirish va tarbiyalashda katta ahamiyatga ega: o'quvchining shaxsiyati shakllanadi va rivojlanadi. Biz bilamizki, o'qituvchi ishining ajralmas qismi bu ota-onalar bilan ishlashdir. AKTdan foydalanish, mening fikrimcha, ota-onalar yig'ilishlarini tayyorlash va o'tkazish vaqtini sezilarli darajada qisqartiradi, pedagogning ota-onalar bilan oson muloqot qilishini tashkil etishga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. Ta'limdagi axborot texnologiyalari: ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari / komp. T. P. Lunina, L. N. Gorbunova. Saransk: MRIO, 2004, 177s.
2. Lizunova L.R. Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarda umumiy nutqning kam rivojlanganligini tuzatish uchun kompyuter texnologiyasi / O'quv qo'llanma. Perm 2007 yil.
3. Shveikovskaya GD. Eshitish qobiliyati cheklangan bolalarning bilim faoliyatini rivojlantirishda axborot va kompyuter texnologiyalaridan foydalanish [Matn] / GD Shveikovskaya // Yosh olim. - 2015. - № 16. - S. 436-440.
4. Kurevleva, N.V. Maxsus ta'limda ixtisoslashtirilgan kompyuter texnologiyalarini qo'llash [elektron resurs]. Kirish rejimi: <http://www.vashpsixolog.ru>
5. Mironova, A.A. Nogiron bolalar ta'limini modernizatsiya qilish tarkibidagi ixtisoslashtirilgan axborot texnologiyalari. [elektron manba]. Kirish rejimi: <http://almanah.ikprao.ru>
6. Yunusov, M. (2020). КАР ВА ЗАИФ ЭШИТУВЧИ БОЛАЛАР ТАЪЛИМИ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(76). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6465
7. Yunusov, M. (2020). THE IMPORTANCE OF MODERN TECHNICAL DEVICES IN THE DEVELOPMENT OF HEARING. *Архив Научных*

Публикаций JSPI, 1(71). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6366

8. Yunusov, M. (2020). Методика обучения детей с нарушением слуха на основе мультимедийных средств. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(71).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6367

9. Axroqova, S. (2020). Медико-педагогические и психологические основы подготовки детей с синдромом аутизма к социальной жизни. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(74).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6488

9. Yunusov, M. (2020). Мактабгача таълим жараёнига мультимедиа технологиясини татбиқ этиш. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(75).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6480

10. Yunusov, M. (2021). MAXSUS TA'LIM JARAYONIDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARINING O'RNI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 1(1).* извлечено от <https://presedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/711>

11. Majidov, J., & Majidova, G. (2020). SHAXS IJTIMOIIY TARAQQIYOTIDA OILA MUHITINING O'RNI. *Архив Научных Публикаций JSPI.*

12. Majidov, J. (2020). PSYCHOLOGICAL CRITERIA OF THE LEADER PERSONALITY. *Архив Научных Публикаций JSPI.*

13. Majidov, J. (2020). Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. *Архив Научных Публикаций JSPI.*

14. Shirin Kamolova, Feruza Yusupova, THE IMPORTANCE OF COGNITIVE PROCESSES IN THE FORMATION OF A SCIENTIFIC WORLDVIEW AMONG STUDENTS, *Архив Научных Публикаций JSPI: 2020: Архив №17 (science.i-edu.uz, jspi.uz)*

15. Shirin Kamolova, Формирование научное мировзрения студентов , *Архив Научных Публикаций JSPI: 2020: Архив №25 (science.i-edu.uz, jspi.uz)*

16. Shirin Kamolova, Иқтидорли ўқувчилар тарбияси ва айрим жиҳатлари ,
Архив Научных Публикаций JSPI: 2020: Архив №68 (science.i-edu.uz, jspi.uz)

17. Shirin Kamolova, Шахс шаклланишида оиланинг ижтимоий психологик
жиҳатлари , Архив Научных Публикаций JSPI: 2020: Архив №78 (science.i-
edu.uz, jspi.uz)

18. Shirin Kamolova, Баркамол авлодни тарбиялашнинг устувор
йўналишлари, Архив Научных Публикаций JSPI: 2020: Архив №51 (science.i-
edu.uz, jspi.uz)